

**Nicolas Werth: Kannibaløen,
Forord af Samuel Rachlin
256 sider
Gads Forlag 2010
Vejledende pris kr. 249**

Denne bog handler om GULag. Ikke arbejdslejrenes og Solsjenitsyns GULag. Men derimod de i litteraturen betydelig mindre påagtede tvangsbosættelser, der i løbet af 1930'erne også blev en væsentlig del af hele det tvangssystem, som Stalin lagde ned over Sovjetunionen. Og som havde som formål – sammen med lejrsystemet – at opdele befolkningen op i to klart adskilte grupper: De forkerte og udfasede på den ene side, og på den anden side de dele af befolkningen, der passede ind i bolsjevikernes klassificering: De hinanden venligtsindede klasser – arbejdere og kollektivbønder.

Filmen *Anger* fra 1980'erne, instrueret af georgieren *Abuladse*, handler grundlæggende om tyranner og diktatorer overalt og til alle tider, samt om deres anvendelse af usikkerhed, frygt og smiger som instrumenter i deres modbydelige terror. De tusinder af frysende og forventningsfulde moskovitter, som jeg oplevede stå i lange køer foran billetlugerne i Moskvas største biograf ved premieren i februar 1987, var imidlertid ikke i tvivl om, hvad filmen ville vise. For dem handlede den om deres egen nære historie, den handlede på trods af filmens burleske og til tider muntre stil om blodig alvor. Filmen drejede sig for dem utvetydigt om en *Stalin* og en *Berija*, der skabte og efterlod en frygt hos borgerne for, at en tilsyneladende uskyldig banken på døren midt om natten kunne være ensbetydende med afsked for bestandigt med deres kære. Hvorfor nu disse bemærkninger som indledning til en anmeldelse af tilsyneladende noget helt andet?

Jo, fordi to scener i filmen vækker minder til live om en forfærdelig tid, som nærværende bog handler om, og hvor Stalins menneskekævn arbejdede og efterlod hele befolkningen i evig angst og uvished. I den ene scene ser man en lang kø af mødre, koner, søstre eller børn spørge om nyt om deres mænd, brødre eller fædre. Det foregår gennem en minimal luge, hvor en anonym stemme og en afvisende hånd ligesom en guddommelig almægtig kraft afsiger dommen: Ingen ret til korrespondance, intet nyt eller dårligt nyt. En kvinde tigger om bare et budskab om, at han er død. Hellere det end den evigt nagende uvished.

I den anden scene ser man de samme kategorier af kvinder løbe langs stabler af nyskovede træstammer, der lige er ankommet fra et ukendt sted mod nord, fra en ø i det uendeligt store GULag-øhav, men trods alt fra et sted, der måske kunne bringe nyt om deres mænd. Rygtet breder sig som en steppebrand gennem byen. En lille dreng spreder det og fortæller, at der er navne og adresser på tømmeret. Kvinder løber gennem dybe vandpytter langs stabler af træstammer i håb om i bunden af dem at finde en hilsen eller bare et eller andet livstegn fra et kært familiemedlem. Filmens kvindelige hovedperson Nino og datteren Ketu løber langs jernbanesporet, hvor træstammerne er læsset af. Håb veksler med tvivl – og ender i fortvivlelse. Andre søger om at komme før den truck, der transporterer stammerne til savværket. Nogle leder fortvivlet i afbarkningen og savsmuldet. En mor finder et livstegn – hun omfavner stammen, berører bogstaverne søgende med fingrene og trykker til sidst læberne mod det rå og kolde træ – som var det en ikon. Alt sammen, mens udmattelse og en fortvivlet glæde lyser ud af hendes øjne.

Endnu et bidrag til den efterhånden righoldige litteratur om Stalin-tidens forbrydelser. For mange? Nej, hvert et værk, der kan føje nyt til denne tragiske periode i menneskehedens historie, må hilses

velkomment. Kannibaløen hedder bogen på dansk, ordret oversat fra den franske original, *L'Île aux cannibals* fra 2006. Grum titel. Med et grusomt indhold. Forfatteren, Nicolas Werth, var medforfatter på sortbogen om kommunismens forbrydelser, der udkom på fransk i 1997 og på dansk i 2002. Her behandles kort den Nazino-affære fra 1933, som i detaljer oprulles i nærværende bog.

Denne affære eller rettere sagt denne uhyggelige tragedie refererer til de godt 6.000 ”deklaserede og samfundsskadelige elementer” – hvilket reelt betød ikke længere eksisterende mennesker – der den 18. maj 1933 blev sat i land på den 600 meter brede og tre kilometer lange flod-ø Nazino. Omkring en tredjedel af de deporterede var kriminelle, resten en blandet skare af udfasede mennesker fra Moskva og Leningrad. Det vil sige mennesker, der ikke passede ind i det skønmaleri, som magthaverne ønskede at skabe i disse storbyer. Bønder, der for at undgå kollektiviseringen havde søgt lykken i byerne. Hjemløse, tiggere, prostituerede og andre ganske tilfældigt udvalgte, der ikke passede ind i utopien.

Øen Nazimo er beliggende 900 kilometer nord for byen Tomsk - i Ob-flodens enorme og sumpede biflods-system. De deporterede, der var blevet sendt af sted i det tøj, de tilfældigvis havde haft på ved arrestationen, var blevet sat i land på øen sammen med tyve tons mel. Men uden de mest basale materialer og redskaber til livets opretholdelse – som f.eks. ovne til at bage brødene i. Med det resultat, at de – efter den lange og ubekvemme rejse - sultne og forkomne ikke-mennesker blandede melet med det forurenede flodvand og spiste det. Mange døde derfor hurtigt af den påfølgende diarré. Kun en tredjedel af dem, der var sat i land, overlevede. De mange mennesker var ankommet på fire tømmer-pramme, der havde fragtet dem de 900 km fra jernbane-knudepunktet Tomsk. Øen kaldes i kilderne ”dødens ø” (Ostrov smerti) eller Kannibaløen (Ostrov ljudojedov). Kannibalisme er bevidnet på øen. Den var i sig selv ikke ulovlig i henhold til lovgivningen – det var kun det drab, der eventuelt var gået forud.

Når nærværende bog har kunnet skrives, skyldes det, at hele Narzino-affæren er godt belyst i en kritisk rapport, skrevet af en lokal partitro journalist, og som han sendte til Stalin. Rapporten bevirkede, at sagen senere blev genstand for en specialundersøgelse på højeste plan. Dette materiale, som i vor tid blev fundet i et arkiv i Novosibirsk, har langt hen ad vejen været forfatterens primære grundlag for at skrive bogen. Desuden har han naturligvis anvendt den relevante litteratur.

Men Narzino-affæren stod ikke alene. Den var blot en lille brik i et storstilet projekt, udarbejdet i begyndelsen af 1930'erne af GULag-administrationen og det hemmelige politi, og forelagt selvst. Stalin. Planen var fra starten at flytte 2 millioner kriminelle og samfundsskadelige elementer fra bl.a. det europæiske Rusland og østpå – for så ved hjælp af disse specialbosættelser at kolonisere hele det stort set mennesketomme nordvestlige Sibirien. En i sig selv vanvittig plan og udtryk for en gigantomani, som lokale administratorer da også mente – og gjorde opmærksom på - slet ikke kunne realiseres. Planen blev da også hurtigt reduceret til ”kun” at omfatte 1 million. For til sidst – i maj måned 1933, netop da de 6.000 mand blev landsat på Narzino – at blive forkastet af, ja naturligvis af den store fører. Skæbnens og modbydelighedens kulmination. Utopiens uhyggelige virkelighed.

Narzino-affæren var startet i begyndelsen af 1933, hvor nye interne pasregler blev udstedt. Disse regler blev brugt til mere eller mindre – oftest mere – vilkårligt at arrestere alle socialt uønskede personer i Moskva og Leningrad, blandet op med løsladte fanger fra de overbefolkede fængsler. En

i sandhed heterogen gruppe. Werths kildemateriale dokumenterer til fulde tilfældigheden i arrestationerne. Blandt utallige andre var der f.eks. partimedlemmet, der tilfældigvis ikke havde sin partibog på sig. Der var en arbejder, der var gået ned på gaden for at købe cigaretter, men uden sit interne pas. Derfor blev han arresteret. Der var en invalid mand på 103 år og en flådeofficers gravide kone, der oven i købet stod med sit pas i hånden, da hun blev arresteret. Og der var den 12-årige pige, der stod alene på jernbanestationen, mens hendes mor købte brød. Sådan kunne man blive ved – tilfældighed på tilfældighed. Uhyrlighed på uhyrlighed. Alle blev de – mange uden dokumenter og derfor i realiteten identitetsløse - proppet i kreaturvogne og ad jernbanen transporteret til transit-knudepunktet i Tomsk, hvorfra de så fordeltes til de forskellige – totalt uforberedte modtagelsessteder. Herunder til øen Nazino i Ob's sumpede helvede.

Det er en rystende bog, Nicolas Werth har skrevet. Udmærket og udtømmende beskriver han den samfundsmæssige kontekst, som Narzino-affæren indgik i som blot en lille brik. Dermed får han gjort rede for samtidens kunstigt frembragte hungersnød, tvangskollektivering, afkulakiseringen, de mange vilkårlige og tilfældige arrestationer, foretaget under massive razziaer, samt manien med at ville bosætte mennesker i totalt menneskefjendtlige omgivelser og miljøer. Den lille historie til forståelse af den store.

Forfatteren ynder at lade kilderne fortælle med hyppige og lange citater til følge. Det er klart, at kildernes barske sprog og grusomme indhold kan friste en forfatter til at anvende denne metode. Men når det overdrives – som det tider sker - kan læseren let miste overblikket. Men Nicolas Werth har fortjenstfuldt fremdraget en lille, men vigtig mørtik i det store maskineri og i den menneskekværn, som det enorme GULag-system udgjorde.

Samuel Rachlin har forsynet bogen med et klogt og tankevækkende forord. Det er desuden al ære værd, at forlaget har ladet en fagkyndig konsulent, Erik Kulavig fra Syddansk Universitet, gennemgå oversættelsen.

Publiceret på www.historie-online.dk